

9. *Цит.* по кн.: Ю.М.Плотинский, Теоретические и эмпирические модели социальных процессов. — М. 1998. — С. 113.

10. *Чернавский Д.С.* Синергетика и информация. Динамическая теория информации. — М., 2004. — С. 95.

УДК 327.51

М. Ялі,
кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН України

ПОНЯТТЯ ТА ПІДХОДИ ДО ТЛУМАЧЕННЯ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Стаття присвячена дослідженню питання світового порядку. Автор визначає зміст і порівнює різні інтерпретації термінів «світовий» та «міжнародний» порядок, критично аналізує погляди провідних вітчизняних та іноземних науковців з цієї проблематики, намагається доповнити і поглибити теоретичне розуміння сучасного світового порядку.

Ключові слова: світовий порядок, держава, проблема, характеристики, дослідник, визначення, ієрархія, міжнародні відносини.

Ялі М. Понятие и подходы к толкованию мирового порядка

Статья посвящена исследованию вопроса мирового порядка. Автор определяет содержание и сравнивает различные интерпретации терминов «мировой» и «международный» порядок, критически анализирует взгляды ведущих отечественных и зарубежных ученых по этой проблематике, пытается дополнить и расширить теоретическое понимание современного мирового порядка.

Ключевые слова: мировой порядок, государство, проблема, характеристики, исследователь, иерархия, международные отношения.

Jaly M. Conceptions and Methods of Approach to Interpretation of World Order

The article is devoted to investigation of the problem of forming the world order. The author defines the content and compares the different interpretations of the term “world” and “international” order, critically analyses the views of the leading national and foreign researchers and tries to broaden the theoretical understanding of the today’s world order.

Key words: world order, state, problem, feature, researcher, hierarchy, international relation.

Поява в теорії міжнародних відносин категорії світового порядку обумовлює виникнення у будь-якого дослідника, що займається теоретичними аспектами дослідження світової політики, логічного запитання: а наскільки взагалі можливий будь-який порядок у середовищі, де існують і продовжують виникати суверенні держави, на території яких існують суспільства з власними системами цінностей і потребами, більшість з яких вони вже не можуть задовольнити без взаємодії з

іншими державами, що виступають стосовно них як зовнішнє середовище? Дія однієї держави на міжнародній арені зазвичай відбивається на стані й інтересах інших держав, особливо найближчих сусідів. Спочатку найбільш чутливою була сфера безпеки, однак з розвитком людських суспільств і розгортанням глобалізаційних процесів у всесвітньому масштабі ця взаємозалежність поширилась абсолютно на всі сфери людської діяльності. Суб'єкти міжнародних відносин, кількість яких також постійно і невпинно зростає, були і продовжують бути зацікавленими в тому, щоб ця діяльність була б для них завжди благодивною і ніколи руйнівною. Саме тому в міжнародній системі майже завжди, хоча і різною мірою, відчувалася потреба в порядку, нормуванні поведінки, регулюванні дій держав у зовнішньому середовищі у відповідності до домінуючих на цей історичний момент поглядів на характер її функціонування. Особливо нагальною ця потреба стала після появи загальнолюдських цінностей, міжнародних інститутів, транспарентності кордонів та суспільств.

У статті автор ставить собі за головну мету визначити, що мають на увазі науковці по обидва боки Атлантики, використовуючи в дослідженнях терміни «світовий» та «міжнародний» порядок, чи є поміж ними різниця і якщо є, в чому вона полягає.

Зрозуміло, ключове питання — це питання порядку. У сучасній літературі із міжнародних відносин, особливо американській, це поняття — одне з найпоширеніших. Як вважає Дж. Айкенберрі, професор Джорджтаунського університету й один із провідних сучасних дослідників проблеми світового політичного розвитку, «центральною проблемою міжнародних відносин є проблема порядку: як він збудований, як він руйнується і як він відновлюється» [1, С.22]. Ця проблема порушує питання про те, які сили перетворюють безліч автономних індивідів на суспільство та як виглядає структура «силового поля», яка забезпечує функціонування і розвиток соціальної системи.

Але перед тим, як перейти до розгляду порядку у світовій політиці, необхідно перш за все розглянути наступну ланку понять: «порядок як такий», «соціальний порядок», «політичний порядок», тому що лише маючи відповідь на загальне філософське питання «що є порядок взагалі», можна скласти уявлення про те, що таке соціальний порядок і такий його різновид, як політичний порядок. І вже маючи відповідь про сутність останнього, перейти до розгляду феноменів «світового» та «міжнародного» порядків.

Необхідно відзначити, що в понятійному плані проблема соціального і політичного порядку, а тим більше порядку у світовій політиці, ще недостатньо досліджена. У будь-якому разі накопичена на даний момент науково-теоретична інформація необхідно відстає від потреб часу.

Як не дивно, у жодному вітчизняному довіднику з філософії, включаючи п'ятитомну «Філософську енциклопедію», яка вийшла ще за радянських часів, неможливо знайти статтю «Порядок». Немає її також і в більшості зарубіжних довідників, за винятком німецьких. Наприклад, у філософському словнику під редакцією Г. Шмідта зазначено: «Порядок — прозора і чітка організація будь-якої сфери діяльності. Переконливий приклад порядку — природний порядок у тому вигляді, в якому він втілюється в організмі» [2, С. 464].

Розглядаючи поняття «порядку» у відомій роботі «Анархічне суспільство. Дослідження порядку у світовій політиці» [3], видатний британський теоретик-міжнародник Хедлі Булл зауважує, що «сказати про деяку кількість речей, що разом утворюють порядок, — це означає сказати у найпростішій і загальній формі, що вони співвідносяться один із одним певним чином, що їх відносини мають не випадковий характер, а побудовані у співвідношенні з деяким чітко визначеним зразком. Так ряд книжок, що стоять на полиці, становлять порядок, чого не можна сказати про купу книг на підлозі» [3, С. 3].

Отже, порядок з точки зору Булла, характеризується наявністю певних, відповідних деякому зразку, зв'язків між речами, що утворюють порядок.

Але це ще не всі характеристики порядку. Порядок також припускає наявність стійких зв'язків, які надають йому стаціонарний характер, себто забезпечують його стійкість при взаємодії із навколишнім середовищем. Слід також підкреслити, що в динамічних системах, до яких належить і міжнародна система, зв'язки між елементами, незважаючи на їхню структурну стійкість, також мають динамічний характер, повторюються при збереженні якісної визначеності системи у ситуаціях, що змінюються. Відповідно, будь-який порядок, незалежно від масштабів упорядкованого об'єкта, має просторові обмеження. Інакше кажучи, будь-який порядок має свої межі, й дуже важливо встановити, де вони пролягають.

Важливою подією для дослідників сучасного світового порядку став вихід у 2005 р. монографії відомого російського теоретика-міжнародника Е.Я. Баталова «Світовий розвиток та світовий порядок» [4], яка є першим комплексним дослідженням американських концепцій світового порядку. На думку російського вченого, соціальний порядок — це порядок, «що встановлюється людьми, серед людей і заради людей. Це каркас суспільства. Він знаходить конкретне втілення у системі соціальних інститутів, моральних, правових, естетичних та інших принципів, які втілюють норми, що регулюють відносини між людьми, себто в кінцевому рахунку — певним чином організованої людської діяльності» [4, С. 93–94].

Говорячи, що це порядок «серед людей», російський дослідник має на увазі те, що він пов'язує їх один з одним, задає певні параметри

взаємовідносин. З ним погоджується автор чи не єдиної на сьогодні в Україні концептуальної моделі сучасної системи міжнародних відносин В.М. Хонін: «Соціальна організація як порядок — структура певних відносин взаємопов'язаності між індивідами і/або соціальними спільнотами» [5, С. 82].

Говорячи «заради людей», Е. Баталов намагається підкреслити ту обставину, що соціальний порядок завжди будується для досягнення певної мети, а саме задля забезпечення блага якнайбільшої кількості людей. Цю ідею російський вчений запозичив у Х. Булла, який розуміє порядок у суспільному житті як «зразок людської діяльності, яка підтримує елементарні, першочергові або універсальні цілі суспільного життя» [3, С. 5]. Ці цілі — гарантувати три базові цінності всякого соціального життя — зберегти людське життя від насилля, забезпечити виконання угод і домовленостей між людьми та гарантувати володіння власністю.

Характеризуючи соціальний порядок як людський порядок, необхідно зазначити ще й ту суттєву обставину, що рівень його ефективності та стійкості залежить від ступеня підтримки цього порядку тими, на кого він поширюється. Ефективний і стійкий соціальний порядок — це такий порядок, стосовно головних параметрів якого у суспільстві існує консенсус. Якщо ж його немає, а порядок нав'язаний силою і примусово підтримується суспільством або більшою його частиною, то він починає руйнуватись із зникненням або послабленням цієї сили, як це відбулося в Радянському Союзі після приходу до влади Горбачова.

Різновидом соціального порядку є порядок «політичний». Існує велика кількість визначень «політики», найбільш популярне з яких характеризує політику як відносини з приводу влади. Так, наприклад, корифей російської школи теорії міжнародних відносин М.А. Хрустальов зазначає, що політика — це «соціальна діяльність, яка здійснюється великими соціальними спільнотами, організаціями та їх об'єднаннями, а також окремими особистостями-лідерами і яка спрямована на збереження або зміну в державно-організованому суспільстві (світовому суспільстві) порядку перерозподілу влади та власності» [6, С. 36].

Влада для суспільства в цілому є лише засобом самозбереження. Забезпечити його, себто нормальне функціонування й розвиток суспільства, і покликана політика. А тому цілком можна погодитися із Е. Баталовим про те, що «політичний порядок» можна визначити як «структуру системи суспільних відносин (що матеріалізується в різного роду інститутах, принципах, правилах), яка забезпечує збереження цілісності тієї чи іншої соціетальної системи — від невеликого поселення до світового суспільства в цілому» [4, С. 95]. А відтворюється цей порядок шляхом прийняття та реалізації за допомогою відповідних механізмів управлінських

рішень залежно від ситуативних умов, що склалися в даний історичний період.

Політична організація суспільства, яка утворилася в ході тривалої еволюції соціальної організації людських соціумів і наділена публічною владою, — це держава. Часто цим терміном визначають не лише політичну організацію публічної влади, але й безпосередньо соціальний організм, який вона представляє, а інколи лише відповідну систему державних органів.

Отже, після того як були розглянуті та визначені поняття «порядку», а також його «соціальний» і «політичний» різновиди, можемо перейти до розгляду основного поняття дослідження, а саме, такого його специфічного різновиду, як порядок у світовій політиці.

З точки зору прикладного аналізу, на думку авторитетного російського вченого А. Д. Богатурова, доцільно виділити три основних підходи до інтерпретації порядку у світовій політиці: «реалістичний», «соціально-конструктивний» та «інституціональний» [7].

Трактування «світового порядку» в реалістичній традиції з невеликими варіаціями витікає з класичних праць Г. Моргентау [8], Р. Арона [9] та К. Уолтца [10]. Вони розуміли світовий порядок як горизонтальний часовий зріз міжнародних відносин, їх «об'єктивно заданий стан», який у цей період часу встановлюється через співвідношення потенціалів великих держав. При цьому самі держави мали таке уявлення про ці потенціали, яке далеко не завжди співпадало з офіційно декларованим. Вони також співвідносили свої дії з можливими наслідками. Такі погляди на трактування світового порядку переважали не тільки в теорії міжнародних відносин, але й у політиці в перші три-чотири десятиліття після закінчення Другої світової війни.

Вектор наукових дискусій останніх двох десятиліть ХХ ст. визначався критикою реалістичних інтерпретацій, які деякою мірою абсолютизувалися в роки біполярної конфронтації.

Натомість прибічники соціально-конструктивного підходу приділяють основну увагу саме правилам поведінки поміж головними акторами міжнародних відносин — правил, які стають зрозумілими в динаміці їх розвитку та впливу на поведінку держав та окремих особистостей. Так, зокрема, російський теоретик Г. Шахназаров визначав «світовий порядок» як «сукупність домінуючих у міжнародних відносинах політичних принципів, правових норм та умов економічного обміну, які формуються під впливом об'єктивних процесів суспільного розвитку та співвідношенням соціальних сил у кожному історичну епоху, становлячи результат взаємодії держав та інших учасників міжнародного життя (міжнародні рухи, світова суспільна думка, міжнародні організації)» [11, С. 8–9].

Дж. Айкенберрі також вважає ключовою ознакою світового порядку наявність загально визнаних правил і принципів, якими суб'єкти міжнародних відносин керуються у стосунках поміж собою. Він навіть вводить поняття «конституційності» або «неконституційності» тих або інших міжнародних порядків, підкреслюючи, що порядок, заснований лише на співвідношенні сил, — «неконституційний» [1]. Зауважуючи, що феномен конституційності виник у сфері внутрішніх соціальних відносин держав, він підкреслює активізацію її експансії в область міжнародних відносин на початку ХХІ ст.

Натомість при застосуванні «інституціонального» підходу до тлумачення феномену світового порядку особлива увага приділяється інструментарію врегулювання, в основі якого лежать міжнародні інститути, які є механізмами міждержавного співробітництва та спроможні стримувати поведінку окремих країн в інтересах усього співтовариства. Серед представників цього підходу досить оригінальну модель світового порядку пропонує Енн-Марі Слотер, декан Школи суспільних і міжнародних відносин Принстонського університету.

На думку американської дослідниці, світовий порядок є «системою глобального управління, яка інституціоналізує співробітництво і стримує конфлікти до такого ступеня, який дозволяє всім країнам та їх народам запечити більш стабільний мир, добробут, розпорядження ресурсами Землі та мінімальні стандарти людської гідності» [12, С. 166].

Порядок, який описує американський політолог, покликаний виконати ті ж функції, що й сконструйовані іншими авторами моделі світової держави і світового уряду, а саме, забезпечити загальний добробут. Вона саме так і пише: це має бути порядок «ефективний» і «справедливий». А це означає, що він, складаючись природним чином, у той же час буде корегуватися втілювачами цього порядку згідно з певними ціннісними установками.

Отже, перед нами ще одна модель порядку як оптимальної або близької до неї управлінської системи. Модель, яка хоча й фіксує деякою мірою реальний стан речей, разом з тим описує світ таким, яким його бажає бачити сам розробник, який також повинний визначати основні параметри поведінки держав та їх народів на міжнародній арені.

Усі три підходи в чомусь протистоять, а в чомусь доповнюють один одне залежно від того, як реально відбувається регулювання міжнародних відносин за допомогою матеріально-силових та ідеально-інформаційних спрямовуючих імпульсів, що посиляються, зокрема, через посередництво міжнародних інститутів.

Крім зазначених підходів в інтерпретації світового порядку, зустрічаються також, хоча й значно менше, спроби окремих дослідників поєднати декілька підходів до тлумачення цього феномену. Так, зокрема,

ще один провідний російській теоретик — міжнародник Ю.П.Давидов визначає світовий порядок як «стан системи міжнародних відносин, відповідним чином запрограмований на її безпеку, стабільність й розвиток, та регульований на основі критеріїв, що відповідають сучасним потребам перш за все найвпливовіших суб'єктів даного світового суспільства» [13, С. 39].

Одне з найкращих комплексних визначень надають російські вчені Г. П. Аніліоніс та Н.А. Зотова: «Під світовим порядком прийнято розуміти характер взаємозв'язків країн, заснованих на системі норм та правил, вироблених світовим співтовариством та регулюючих відносини держав та інших суб'єктів міжнародних відносин на тому чи іншому етапі розвитку, а також на різних ієрархічних рівнях цих відносин» [14, С. 183].

Як бачимо, російським вченим вдалося поєднати реалістичний та соціально-конструктивістський підходи в тлумаченні «світового порядку». Що ж стосується інституціонального підходу, то на переконання автора, він не відповідає самому змісту поняття «порядку» як такого, а тому не може бути використаний у науковому дослідженні як основний, але лише як допоміжний.

Є лише одне зауваження з боку автора, що пов'язане з наступною дуже важливою тезою, яка також прийнята науковцями, хоча й не усіма, стосовно нетотожності «міжнародного» й «світового» порядків.

Поняття «міжнародний порядок», зміст якого традиційно пов'язаний із міждержавними відносинами, необхідно відрізнити від «світового порядку», — зазначає П.А. Циганков: «Міжнародний порядок цілком може існувати без наявності світового порядку.. Світовий порядок неможливий без створення ефективних процедур міждержавного співробітництва, що передбачають особливий міжнародний порядок, який відповідає загальним основним цілям та цінностям їх громадян» [15, С. 473].

Характеризуючи «міжнародний порядок» в інституціональному розумінні, як «такий устрій міжнародних відносин, що покликаний забезпечити основні потреби держави та інших інститутів, створювати і підтримувати умови їх існування, безпеки й розвитку» [15, С. 473], російський теоретик, на жаль, не дає власне визначення поняття «світового порядку». Але він зазначає, що в юридичних термінах мова йде насамперед про різницю між правами держав і правами людини.

Різниця між цими поняттями, на думку Циганкова, полягає ще й у тому, що якщо міжнародний порядок як більш-менш оптимальний устрій міжнародних відносин, що відображає можливості суспільних умов, існував практично на всіх етапах історії міжнародних відносин, то про світовий порядок цього сказати не можна.

Більш чітке і зрозуміле розмежування, але вже в реалістичному дусі, наводить А. Богатуров. Під «міжнародним» він розуміє порядок, що

складається поміж усіма країнами світу, сукупність яких умовно іменується «міжнародним співтовариством» [7]. Відносини поміж членами міжнародного співтовариства і, відповідно, міжнародний порядок визначаються взаємодією різнорідних факторів, найважливішу роль з яких, на думку російського вченого, відіграє співвідношення сукупних потенціалів окремих гравців та вибудована на цьому ієрархія, взаємне положення країн, яке найчастіше розуміється як вертикальна супідрядність. У міжнародному співтоваристві існує деяка відносно автономна його частина, упорядковані відносини всередині якої визначаються не тільки співвідношенням потенціалів країн – учасниць, але й наявністю у них фонду загальних етичних та моральних цінностей, а також заснованих на них стійких моделей взаємної поведінки: «У науковій літературі прийнято вважати, що цю групу складають країни ліберальної демократії... Ця частина міжнародного співтовариства умовно іменується світовою спільнотою» [7]. В її межах, вважає Богатуров, взаємодія та взаємовплив поміж країнами відбувається не тільки на рівні взаємодії їх зовнішніх політик, але й «за всією глибиною» соціальної тканини різнонаціональних суспільств. Порядок, що втілений у відносинах поміж членами «світової спільноти», і є деякою мірою ідеалізоване в літературі втілення світового порядку [7].

Отже, з наведеного висловлювання російського теоретика стає зрозумілим, що в усіх дефініціях, які були наведені раніше, і з цим автор цілком погоджується, мова йшла саме про міжнародний порядок, який визначається і підтримується не усіма суб'єктами світової політики, а лише найвпливовішими та найпотужнішими за сукупним потенціалом могутності державами даної історичної епохи.

Доволі чітке розмежування і співвідношення поміж цими поняттями проводить авторитетний представник української політологічної школи С.О. Шергін: «Ядром світового порядку є міжнародний порядок... Але тут не варто ні ототожнювати, ні абсолютизувати їхні відмінності» [16, С. 93].

Окрім уже названих науковців, розрізняють поняття «міжнародного» і «світового» порядків, зокрема, корифей американського політичного реалізму С. Гофман, Дж. Айкенберрі, Е. Баталов, К. Гаджієв, В. Хонін та інші відомі й маловідомі спеціалісти в галузі теорії міжнародних відносин. Але сама ідея розмежування цих понять належить британцю Х. Буллу, який обґрунтував її у книзі «Анархічне суспільство» і став засновником соціально-конструктивістського підходу в тлумаченні світового порядку. «Під міжнародним порядком, — пише британський учений, — я розумію зразок діяльності, яка спрямована на підтримку елементарних і первинних цілей суспільства держав або міжнародного суспільства» [3, С. 8]. При цьому Булл пояснює, що «суспільство держав» складається лише тоді, коли група

держав усвідомлює деяку спільність інтересів і цінностей, а також відчуває себе пов'язаною «спільною системою правил, яка регулює їх відносини між собою й бере участь у роботі спільних інститутів» [3, С. 13].

І ще одне суттєве пояснення: «міжнародне суспільство» у зазначеному контексті передбачає існування міжнародної системи. Але сама міжнародна система може існувати, не будучи при цьому міжнародним суспільством [3, С. 14]. Інакше кажучи, держави можуть, як це часто буває, підтримувати контакти одна з одною, але не мати спільних інтересів та цінностей, які б тісно пов'язували їх між собою, не відчувають себе єдиним цілим і не готові кооперуватися в роботі спільних політичних інститутів.

Але «суспільство держав», впевнений Х. Булл, може піднятися у міжнародній діяльності до такого рівня, коли їх співробітництво стане ще тіснішим, а метою останнього стане загальний добробут. Це вже буде не міжнародний, а світовий порядок. «Під світовим порядком, — пояснює Булл, — я розумію ті зразки людської діяльності, які спрямовані на підтримку елементарних або первинних цілей соціального життя всього людства» [3, С. 20].

Світовий порядок, на думку британського теоретика, «ширший», «фундаментальніший» та «споконвічніший», ніж міжнародний. Більш того, він володіє стосовно нього «моральним пріоритетом». Ширше тому, що регулює відносини не тільки на міждержавному, але й на інших рівнях. А «фундаментальніший» та «споконвічніший» тому, що «кінцевими елементами» «великого суспільства всього людства» виступають не держави або нації, класи чи партії, а «індивідуальні людські істоти, які є постійними і не можуть бути повністю знищені, на відміну від створюваних ними різного роду спільнот» [3, С. 22]. Що стосується морального аспекту, пріоритет світового порядку стосовно порядку міжнародного визначається тією обставиною, що саме світовий порядок, за визначенням, призводить до упорядкування людських відносин не поміж декількома державами, а в людському суспільстві взагалі.

Булл визнає, що світовий порядок — це породження ХХ ст. До другої половини ХІХ ст. не існувало політичної системи, яка б охоплювала весь світ у цілому, і говорити про світовий порядок до цього періоду можливо, лише маючи на увазі «суму різноманітних політичних систем, які привносили порядок у різних частинах світу» [3, С. 20]. З появою на початку минулого століття першої глобальної міжнародної системи з'являється можливість говорити про світовий порядок як про упорядкованість політичного життя усього людства.

Значення концепції Булла полягає ще й в тому, що він одним із перших зафіксував тенденцію до глобалізації міжнародного порядку, і не лише в плані просторового розширення, але й у змістовному плані, коли держави

змушені відкривати свої кордони для інших, стримувати національний егоїзм і будувати як двосторонні, так і багатосторонні відносини із урахуванням інтересів інших членів міжнародної спільноти.

Упродовж останніх двадцяти-тридцяти років людство значно просунулось до такого світового порядку, котрий дійсно можна назвати «всесвітнім». По-перше, до орбіти світової політики були втягнуті країни, які ще недавно ледь залучалися до неї. По-друге, це залучення стає все більш багатостороннім, і проблеми гуманітарного плану, які стосуються не тільки етносів, але нерідко й окремих громадян, стають предметом міжнародного інтересу. По-третє, зростає міжнародна роль у світовій політиці міждержавних і неурядових організацій, а також окремих особистостей, які отримують за рахунок власних економічних та політичних ресурсів можливість впливати на розвиток світової політики. І якщо говорити про формування всесвітнього громадянського суспільства ще зарано, то тенденція до становлення такого суспільства або подібного до нього, є цілком реальною.

Підводячи підсумок аналізу уявлень фахівців з теорії міжнародних відносин по обидва береги Атлантики стосовно феномену світового порядку, ще раз слід підкреслити, що якогось одного, чіткого понятійного визначення, з яким погоджувалися б усі фахівці, на сьогодні не існує. Серед величезної кількості дефініцій світового порядку, що були розглянуті в ході дослідження, найчастіше його ототожнюють із системою міжнародних або взагалі суто міждержавних відносин, що, з точки зору змісту самого поняття «порядку», як було показано, абсолютно неприпустиме.

Також слід зазначити, що науковці користуються терміном «світовий порядок», розуміючи під ним порядок, що охоплює всю глобальну міжнародну систему. У цьому ж розумінні використовується, але не так часто, поняття «глобальний порядок». Але й ті, хто користується визначенням терміна «міжнародний порядок», дуже часто мають на увазі саме «світовий порядок», хоча, на думку автора, необхідно розрізнити ці поняття, перш за все, з теоретичної точки зору.

Таким чином, щоб надати науково правильне визначення терміну «світовий порядок», автором статті була розглянута та проаналізована ланка наступних понять: порядок як такий — соціальний порядок — політичний порядок — міжнародний порядок — світовий порядок.

Під порядком, як суто абстрактним поняттям, пропонується розуміти прозору і чітку організацію будь-якої сфери діяльності, яка передбачає наявність чітких та сталих взаємозв'язків, що надають системі стаціонарний характер у її взаємодії із зовнішнім середовищем.

Відповідно, під соціальним порядком, на думку автора, слід розуміти структуру певних відносин взаємозв'язаності між окремими індивідами та

соціальними спільнотами, які мають на меті підтримку елементарних, першочергових або універсальних цілей суспільного життя. Рівень його ефективності та стійкості залежить від ступеня підтримки цього порядку тими, на кого він розповсюджується.

Різновидом соціального порядку є порядок політичний, під яким пропонується розуміти структуру системи суспільних відносин, яка забезпечує збереження цілісності соціальної системи будь-якого розміру і відтворюється шляхом прийняття та реалізації за допомогою відповідних політичних механізмів управлінських рішень залежно від ситуативних умов, що склалися в дану історичну епоху.

Зміст поняття «міжнародного порядку» автор розуміє як структуру взаємозв'язків, заснованих на системі норм та правил, вироблених світовим співтовариством та регулюючих відносини держав та інших суб'єктів міжнародних відносин на тому чи іншому етапі розвитку, а також на різних ієрархічних рівнях цих відносин, що відповідають сучасним потребам перш за все найвпливовіших суб'єктів міжнародних відносин даної історичної епохи.

На відміну від міжнародного порядку, який існував завжди з часу появи міждержавних відносин, світовий порядок, як феномен загальнопланетарного масштабу, почав формуватися лише після появи глобальної міжнародної системи.

Упродовж останніх десятиліть ХХ ст. людство значно просунулось до такого міжнародного порядку, котрий дійсно можна було б назвати «всесвітнім». І завершиться цей процес лише тоді, коли до процесу порядкутворення будуть залучені абсолютно всі суб'єкти світової політики, а відносини поміж ними будуть регулюватися за допомогою єдиних для всіх механізмів підтримки цього порядку та на основі критеріїв, що відповідатимуть потребам усіх членів світового співтовариства даної історичної епохи. Таким бачиться автору зміст поняття «світового порядку» в його суто теоретичному, ідеалізованому вигляді.

Однак поки що сучасні міжнародні відносини існують у межах порядку, чесно кажучи, більш низького організаційного рівня, який втілює усю різноманітність різних країн світу, у тому числі існуючі поміж ними протиріччя як ідейно-культурної та конфесійної природи, так і військового, геополітичного, економічного та геоекономічного характерів. Такий за визначенням є світовий порядок у його реальному вимірі.

Література

1. *Ikenberry J.* After Victory. Institutions, Strategic Restrain, and the Rebuilding of Order After Major Wars. — Princeton, N.J., 2001.

2. **Шмидт Г.** Философский словарь / Пер. с нем. — М., 2003.
3. **Bull H.** The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics. — N. Y.: Columbia University Press, 1977.
4. **Баталов Э.Я.** Мировое развитие и мировой порядок (анализ современных американских концепций). — М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2005.
5. **Хонин В. Н.** Теория международных отношений. Общая часть. — К.: Академ-Пресс, 2005.
6. **Хрусталева М. А.** Политология и политический анализ // Мировая политика: теория, методология прикладной анализ / Отв. ред. А.А.Кокошин, А.Д. Богатуров. — М.: Ком книга, 2005. — С.28-67.
7. **Богатуров А.Д.** Современный международный порядок // Международные процессы. — 2003. — Т.1. — №1. — Январь-апрель. — [http: //www.intertrends.ru /one/001.htm](http://www.intertrends.ru /one/001.htm).
8. **Morgenthau H.** Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. Fifth Edition. — N. Y.: Alfred A. Knopf, 1973.
9. **Арон Р.** Мир і війна між націями: Пер. з фр. — К.: Юніверс, 2000.
10. **Waltz K.** Theory of International Politics. — N. Y.: Reading: Adison Wesley, McGraw- Hill, 1979.
11. **Шахназаров Г.Х.** Грядущий миропорядок: о тенденциях и перспективах международных отношений. — М.: Политиздат, 1981.
12. **Slaughter A.-M.** A New World Order. — Princeton and London, 2004.
13. **Давыдов Ю. П.** Норма против силы. Проблема мироурегулирования. / Отв. ред. В.А. Кременюк. — М.: Наука, 2002.
14. **Анналионис Г.П., Зотова Н.А.** Глобальный мир: единый и разделенный. Эволюция теорий глобализации — М.: Международные отношения, 2005.
15. **Цыганков П.А.** Теория международных отношений. — М.: Гардарики, 2002.
16. **Бибик В.М., Шергин С.О., Дегтярнова Л.О.** Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посіб. — К.: Університет «Україна», 2006.